

Buksnes kirke.

OLA BERG

BUKSNES BYGDEBOK

UTGITT AV EN KOMMUNEVALGT
KOMITE

BIND I

BODØ BOKTRYKKERI

REPRODUKSJON OG OPTRYKK MAI 1984
SENTRALTRYKKERIET A/S - BODØ

kommande leilendinger. Man har her enda mindre enn i de øvrige nordlandske distrikter landevei, og det er kun på enkelte steder samt over noen mellom fjordene gående eid, at det er framkommelig vei til lands.

I sin håndbok over kongeriket Norge (1845—1848) forteller Kraft, at Buksnes prestegjeld hører til den sydvestlige og mindre del av øya Vestvågen. Dets (Buksnes prestegjelds) areal er over fire Qvadratmile, med 1715 beboere i tvende kirkesogne, nemlig Buksnes hovedsogn og Hols annexsogn, og dette prestegjeld utgjør den beste del av Lofoten, med rett godt åkerbruk, fortrinlig kvegavl og en fiskerik kyst med flere gode fiskevær. Især har den fra sørsiden inngående en halv mil lange Buksnesfjord smukke omgivelser og mange fruktbare gårder. — Skottinden er en anseelig fjellhøyde i hovedsognets sydlige del.

I det sivile utgjør prestegjeldet ett tinglag, hvis matrikul er 173 $\frac{3}{4}$ skylddaler. Kraft karakteriserer ovenfor åkerbruket som meget forsømt i Lofoten og Vesterålens fogderi, ja ingen steds i Nordlandene så forsømt som i dette distrikt; men Buksnes prestegjeld får, som man ser, en hederlig omtale med et «ret godt agerbruk» og en fortrinlig kvegavl. Her i prestegjeldet lå man således ved den tid — i 1840-årene — i dette stykke adskillig foran gjennomsnittet.

De viktigste gårder, fortsetter Kraft, er:

A. I hovedsognet: Buksnes prestegård med 3 våg (5 $\frac{41}{120}$ Dlr.), der ligger på Buksnesfjordens vestsida, er bekvem for kornavl, føder 3 hester, 20 kuer og 50 småfe, med tre plasser og med sognets i 1802 oppførte tømrede kirke. På gården sees mange gamle gravhøye, likesom på den nordfor liggende nabogård Store Eide (Storeide), hvor det finnes oldtidsminner. — Ved tiden omkring 1810—1818 fødtes der på Buksnes prestegård, i følge Colban, 2 hester, 16 kuer og 50 småfe, og besetningen er således i den mellomliggende tid øket med 4 kuer og 1 hest.

Av andre storgårder i Buksnes nevner Kraft Skotnes med 3 våg (4 $\frac{3}{20}$ Dlr.), en gård ved Buksnesfjordens utløp, og Ballstad, som er et av prestegjeldets beste fiskevær, hvor det på den ved været liggende Ballstadøy er handelssted.

B. I annexet Hol: Hoel, 1 $\frac{1}{2}$ våg (3 $\frac{2}{15}$ Dlr.), beliggende innerst i Buksnesfjorden, med sognets i 1806 oppførte kirke, $\frac{3}{8}$ mil til vanns fra hovedkirken. — Videre Petvik (ford. Pettavik) 2 $\frac{1}{2}$ våg (5 $\frac{7}{24}$ Dlr.), som er sognets største bruk med handelssted. Videre Stene, Ure og Stamsund, som alle er viktige fiskevær østenfor Buksnesfjorden, og hvor det tillike er handelssteder.

P. A. Munch skriver i sitt verk «Kongeriket Norge», av 1849 bl. a.: Den del av Norge, som etter all rimelighet først bebyggedes, var Hålogaland, og av dette igjen distriktet Amn eller Ømd. Her finner vi også nordfor tingstedet Trondarnes på Hinnøya, like ved innløpet til den store indre fjord Vågsfjorden. Øya Bjarkøy, hvis blotte navn vitner om at denne øy har vært handelsplass i hin oss ei lenger bekjente oldtid, da Hålogaland var den fornemste eller best bebodde del av Norge. Hålogaland utgjorde i lang tid kun ett fylke, men deltes senere, uvist når, i to, av hvilket det sydlige igjen deles i to halvfylker. Det bestod således av Trondarnes fylke, Raudeyjar (Rødøy) halvfylke, og Hereyja (Herøy) halvfylke.

Lofoten tilhørte Rødøy halvfylke. Av kirker i dette halvfylke nevnes bl. a. i Lofotens syssel Sands (Foxstrønd) — den nordlige del av Østvågøy, måske den hele øy, som kaltes Foxstrønd, Våga k., Skrofa k., Unnar k. i Gimistu (Gimsøy), Borga k., Hols k., Boksnæs k. i Lofot — her er, som en vil legge merke til Lofoten igjen knyttet til Buksnes —, Fløgstada k. i Vargfot, Vedreyja (Værøy) k. og Røst k.

Av gårder på Vestvågøy eller Lofot merkes: Steinrot (Steiro), Vellir (Valla), Slydjudalr, Slydal, Straumr, (Strøm), Eggheimr (Eggum), Unulfsstadir (Unstad) alle i Borge. Videre Pettuvik (Petvik), Baldrekstadi (Ballstad) og Orfyrisey (Ofersøy) i Buksnes og Hol.

På Fløgstanda eller Vargfot (Flakstadøy) nevnes følgende gårder: Vellir (Valle på Strandlandet), hvorav benevnelsen Vallastrønd, Straumsnes, Nappr og Knutsfjorndr (Nufs-fjord).

Hålogaland var i middelalderen delt i 13 skipreder. Av disse omtales kun Lofotar og Raudeyjar (Rødøy) «skipsreid a utrykkeligen, og de øvrige navne kunne blot gjætningsvis fremsettes».

J. B. Barth forteller fra en «Zoologisk reise i Lofoten og Vesterålen (1853) at som de betydeligste eggvår i Lofoten nevnes Henningsvær og Lyngvær i Vågan, Borgevær i Borge, Brandsholmene i Buksnes (Hol) samt fuglekoloniene i Værøy og Røst.

Røskatten finnes jevnt utbredt på alle øyene. Oteren er likeledes almindelig langs alle kyststrekninger, i hvis nærhet finnes tilstrekkelig steinur for den å skjule seg i. Den almindelige rev forekommer i betydelig antall på alle de større øyer, fornemmelig på Langøya, Østvågøy og Vestvågøy, hvor man under forbisailingen ofte kan se den løpe opp fra fjæren, som den jevnlig besøker, for å lete etter fiskelevninger og sjødyr. — Bjørnen finnes nå kun på Andøya, hvor årlig et par stykker skytes. Ennå i manns minne ble det skutt bjørn

ved Himmeltindene i Borge (Buksnes) prestegjeld. Ulven skal langt tilbake i tiden ha forekommet på Andøya og Langøya i Vesterålen.

Gunerius forteller fra 1761 at ekte perler finnes i en elv i Borgen (Borge) i Lofoten, hvorom Bоргens prest, velærverdig Herr Jonas Sidenius har gitt mig tilforlætelig etterretning. «Der skal og et fruentimmer i Nordland have havt et heelt perlebaand deraf, men da jeg forlangede at see det, blev svaret, at hun havde pulveriseret de sidste, hun eiede deraf, og givet til fattige og syge folk, at tage ind imod epilepsie. Ellers siger man om de fleste af disse perler, at de, uagtet de ere modne, dog ikke have den smukkeste skikkelse, men ere noget langaktige».

Det er nok forlenget slutt med å spise pulveriserte perler som middel mot epilepsi, vel fordi erfaringen viste at de var lite probat — og dessuten slapp vel perlene også opp. —

M. B. Krogh forteller i sine «Økonomiske etterretninger om Vesterålen og Lofotens fogderier (1801—1802), at de sogne som for nærværende avler mest korn og hvor etter hans tanker åkerbruket kunne drives mest fordelaktig, er Buksnes og Borge, Hadsel og Sortland, for endel også Flakstad, Bø, Øksnes såvel som annexet Bjørnskinn. Den meste sed her fåes, skriver han, er bygg, på få steder også litt rug, men ikke havre. — Men han klager over folkemangel til åkerbruket, fordi så mange er sysselsatt med fiskeri og fordi så mange folk ved den idelige fart til kjøpstedene og til tømmerkogene, går tappt for jordbruket Denne fart treffer just inn på den tiden, da jorden burde «ryktes og pleies».

Krogh klager også over åkerlandets slette behandling. Akerredskapene er av slette slags, således er jernploger ualminnelige, og der brukes kun treharver. Man harver sjelden åkeren før den tilsæes, men hakker kun furene, og etter såingen harves til nød, sier han. Gjødslen brukes som den faller av kreaturene, uten å forsøke med andre tilsetninger. På noen steder ved sjøkanten brukes også å kaste tang ovenpå seden, der alminnelig gir en meget ren åker.

Krogh klager også over gårdenes «sonderlemmelse». Hvor det før var bare tvende oppsittere, er det nå seks, og han omtaler jordens vanrøkt, «fordi man kan ej dæmpe den naturlige lyst til fiskeriet». Jorddyrkingen er i hele tatt meget forsømt. I Borge sogn er «skjønne» jorder, som formedels vanrøkt ganske forfaller, foruten megen rydningsmark, som ligger unyttet.

Hva høybergingen angår, forteller han videre, da begynner man dermed sedvanlig 8 dager før St. Oluf, eller ved Olufs dag, som kalles Olsok. Den foretas med ljær, som ansetts, men det er dårlig stell med høybergingen, slik at føret ofte bederves. Høyhusene er heller ikke vel innredet til å bevare før i. De står på selve jorda, «uten videre gulv, enn at man legger små grønne busker nederst under høyeten». — Foruten høy og hvor man har åker, halm, skjærer man knoppetang, som kokes og gis kveget, fornemmelig kuer. Man begynner dermed om høsten og ender ved kyndelsmesse, da man har erfart at ved dens lengere bruk, blir kveget sykt i føttene. Om foråret brukes tare, som gis rå. Den oppfiskes av sjøen i ebbetiden med en avbrutt ljå, heftet til en stang. «Kørne mælker godt drefteres». Om vinteren brukes også kokte fiskehoder og -rygger, og man henger dem også opp til tørring, for å bruke dem kommende høst. Dessuten graves der moldfår.

Kveget ligger ute om sommeren om natten i de såkalte grinner eller qvier. Om sommeren melkes det om morgenen omtrent kl. 4, da der lukkes ut. Før sankthans melkes det 2 ganger om dagen, men siden og inntil Mikkels dag (Mikkelsmesse), melkes det 3 ganger daglig. Hver gang der skal melkes, drives kreaturene fra marken til grinnene, og så snart melkingen er gjort, tilbake til utmarken, hvor der gjetes.

Vinterfehusene, fjøsene, er her små og lave. Man bruker ellers her den skikk hver dag endog i uvær om vinteren å lukke kuene ut på marken for å gnage greiner og kvister av bjørketrær, som man har kjørt hjem. Fodertrang — værknipe — høres der om fra alle vegne.

Av kumelken avles her kun smør, men aldri ost, unntatt den såkalte gammelost, skjør-ost, av sur melk. — Gomme brukes også meget. Det er her en alminnelig sedvane at bonden skal ha den, sier Krogh, som forøvrig mener dette er en ødselhet med melken, som heller burde kjønes til smør.

Buksnes og Borge sogner er de eneste som selger smør, og det i temmelig mengde, skriver han. Men dette smør er just ikke av det delikateste slags. Da man alminnelig bruker torv til brensel i husene, har smøret også gjerne, og for det meste en ubehagelig smak derav. Men dessuten stinker det av harskhet, ligger gult og hvitt om hverandre i treet (dallen) og tåler sjelden å stå vinteren over. Ikke desto mindre oppnår man en pris for smøret på opp til 5 Rdrl. og 1 ort pr. våg, og undertiden litt mer. — Forfatteren nevner kvinner som med fingeren (kanskje ikke altfor ren) prøver rømmekollen om den er tykk nok, før den settes for gjesten.

Av sauer holdes sjelden mer enn at man har ull til behov, daglige klær og sjøklær, samt noe å slakte. Geiter «tillegges» man seg gjerne så mange som mulig. Av deres melk tillages for det meste kun ost, sjelden smør, da dette hverken har behagelig utseende eller